

הוראת מגילת רות

פרק ד וסיכום (2 שיעורים)

מפת הלמידה :

פסוקים א-יב	הבנת פשר המעמד בשער העיר, והסיבה לכך שהוא פומבי.
פסוקים יג-יז	לידת הילד- מילוי החוסרים תרגולים : מילה מנחה הבחירה של בועז, מידת החסד של בועז.
פסוקים יח-כב	אילן היוחסין
סיכום : הדמויות במגילה	
- מה למדנו? (תוכן) - מה למדנו <u>לעשות</u>? (מיומנות) - קול אישי	
מבט אל החסד וביטוייו במגילה :	
- המילה 'חסד' - השוואה בין דמויות - חסד אישי מול חובה חברתית	

מפת הצבעים :

הקשר אישי והקשר רחב	הצעת הוראה	מיומנות- הקניה	פרשנות מלווה	רקע- מצוות התורה
------------------------	------------	----------------	--------------	---------------------

פתיחה

הקריאה בפרק תתחלק לשלושה חלקים
א - יב פעולות בעז לגאולת השדה ולנישואים עם רות
יג-יז נישואי בעז ורות ולידת בנם
יח - כב רשימת היוחסין מפרץ ועד לדוד מלך ישראל

בפרק ד מעגלים נסגרים :

פרק א פתח בתיאור של שכול ואלמנות. פרק ד מתאר נישואים ולידה.
בפרק א מתקבלת נעמי על ידי נשות העיר בשאלה - הזאת נעמי? נשות העיר מתעלמות מרות העומדת לצידה. בפרק ד מברכות נשות העיר את נעמי על התינוק שנולד לרות ומשבחות את רות על מסירותה לחמותה.
השינוי שחל מפרק א לפרק ד התרחש בזכות החסד שעשו הדמויות במגילה. נעמי, בעז ורות.

פרק ד פותח במעמד פומבי שיזם בועז, בו הגואל ויתר על זכותו לקנות את השדה ובעז הצהיר על כוונתו לגאול ולשאת את רות. בועז נישא לרות, ונשות העיר קוראות לבן הנולד להם בשם. המגילה נחתמת ברשימת תולדות פרץ ומסתיימת בדוד המלך.

נמקד את הלמידה בצעדים שנקט בועז להקמת שם למשפחת אלימלך ולקבלתן של רות ונעמי כחלק מקהילת בית לחם. נלמד על נישואי בעז ורות, ועל ההסכמה לה זכו נישואים אלו בקרב העם ובקרב נשות העיר.

נסכם את הלמידה באמצעות התבוננות במושג החסד: ניעזר בכלי של השוואה בין הדמויות כדי לאפיין את החסד במגילה. נאסוף מתוך המגילה דרכים שונות של חסד, ונבחין בין "צדקה" לבין "צדק חברתי".

דגשים בהוראת פרק ד

מיומנויות: אפיון דמות (באמצעות השוואה בין דמויות) ביסוס טענה בכתובים מושגים: סוגים של חסד, אילן היוחסין של דוד המלך

מהלך

פסוקים א-יב

נקרא את הפסוקים.

בועז הזמין את זקני העיר ואת הגואל (קרוב המשפחה), והציע לגואל לקנות את חלקת השדה ששייכת לאלימלך. לאחר שהגואל הסכים לרכוש את השדה הוסיף בועז וכרך את קניית השדה בנישואין לרות בגלל המטרה המשותפת - להקים שם המת על נחלתו: "בְּיוֹם קְנוֹתָךְ הַשָּׂדֶה מִיַּד נָעָמִי וּמֵאֵת רֹת הַמּוֹאֲבִיָּה אִשְׁתְּ הַמָּת קִנִּיתָ לְהָקִים שֵׁם הַמָּת עַל נַחֲלָתוֹ" (ה). הגואל הסכים לבקשתו הראשונה של בעז שייקנה את השדה. כאשר בעז דרש שהגואל ינישא לרות, נסוג הגואל מן העסקה וסירב להינשא לרות. הצגת הקנייה בשני שלבים מלמדת שהגואל היה מעוניין בשדה ובעל אמצעים כדי לרכוש אותו אלא שהצורך להינשא לרות הרחיק אותו מרכישת השדה. לפי פירוש 'דעת מקרא' הגואל סירב משום שהיה נשוי ולא רצה להכניס לביתו אישה נוספת, או משום החשש שלו לשאת מואבית.¹ את המחלוקת לגבי נישואין למואבית הזכרנו בהנחיה להוראת פרק א. מסתבר שהמחלוקת הזו לא הוכרעה בבירור במשך שנים רבות. הגואל חשש מנישואין לאישה ממוצא מואבי, ואילו בועז קיבל את ההלכה המתירה נישואין לאישה מזרע מואב.

מכיוון שלגואל אליו פנה בעז הייתה זכות קדימה לרכישת הקרקע הוא נדרש לעשות מעשה של שליפת נעל כביטוי לויתור על העסקה הכפולה. בועז הצהיר בפני הזקנים על כוונתו להינשא לרות והכריז עליהם כעדים לנישואים אלו. בעז זכה לברכתם

¹ "ויאמר בועז ביום קנותך השדה מאת נעמי ומאת רות המואבית - דע לך כי בעת שאתה קונה את השדה מאת נעמי, אתה קונה אותו גם מיד רות המואבית, ואתה חייב לגאול גם את רות... להקים שם המת על נחלתו - כשהנחלה שממה אין איש שם ליבו אליה, אבל כשהנחלה מעובדת ואשת המת נשואה לגואל - מזכירים גם את שם המת בקשר עם השדה, כלומר: מטרת הקניין היא להקים שם המת על נחלתו..."

ויאמר הגואל לא אוכל לגאול לי פן אשחית את נחלתי - ... הגואל היה נשוי לאשה, ואינו רוצה להכניס אישה נוספת לביתו. פירוש אחר: לא אקח מואבית האסורה לבוא בקהל... גאל לך אתה את גאולתי - גאל וקח לך אתה את כל אשר היה עלי לגאול...." (פירוש דעת מקרא לפסוקים ג-ו).

של העם והזקנים: "יתן ה' את האשה הנבאה אל ביתך כרחל וכלאה אשר בננו שתיקה את בית ישראל ועשה חיל באפרתה וקרא שם בבית לחם" (יא).

בקריאת הפסוקים נסמן את הביטויים הרבים בפסוקים המלמדים על כך שהמעמד התקיים באופן פומבי ולעין כל: המעמד מתקיים בשער העיר, בנוכחות עשרה אנשים מזקני העיר המשמשים כעדים. בועז פנה אל הזקנים ואל הנוכחים הנוספים וביקש מהם לאשר את העסקה, והקהל בירך את הנישואין. בדבריו של בועז לקהל (פסוקים ט-י) הוא הסביר בפומבי את מטרתו בקניית השדה ובנישואיו לרות: אמנם אין כאן ייבום ממש, אבל המטרה משותפת - להקים שם המת על נחלתו. בעז מעוניין שנישואיו לרות וכוונתו להקים את שם המת באמצעות נישואים אלו יקבלו הכרה פומבית. ייתכן שבעז מעוניין בהכרה פומבית זו בשל החשש הקיים מנישואים לאישה ממוצא מואבי שהתגיירה. הפומביות של המעמד "מכשירה" את רות ונעמי ובהמשך גם את הילד שיולד.

הצעת הוראה:

מבוסס על קטע קצר מתוך מאמרה של ד"ר יעל ציגלר:

"בניגוד לגואל, ההחלטה האצילית של בעז לקיים את נוהג המעין-ייבום ולשאת את רות לאישה נובעת מתחושה עמוקה של אחריות. זהו הרעיון העומד בבסיס נישואי המעין-ייבום של בעז לרות. הדבר מדגיש את אהבת האחר של בעז המדריכה אותו כאשר הוא מתמודד עם משימה קשה לביצוע.

חוסר האנוכיות המדהים של בעז משקף את חוסר האנוכיות של רות. בדומה לרות, בעז מוכן לשלם מחיר כבד, לוותר על שמו הטוב, ואפשר שגם על מצבו הכלכלי, בשביל לבצע את החסד הנדרש עבור אלמנת קרוב משפחתו המנוח. האיחוד בין שני אנשים כה ייחודיים המצטיינים באהבת הזולת שלהם ובנדיבות ליבם נועד להביא ליצירת שושלת מלכים המסורה לנתינים ולא לצרכים האישיים של בני המלוכה".

(מתוך "[מגילת רות ונישואי ייבום](#)", אתר תנך הרצוג)

נדבר על כך שלאורך המגילה אנחנו מגלים שלרות ובעז יש כמה תכונות משותפות. נשלים עם התלמידים את הטבלה. המורה יחליט לאילו תכונות הוא רוצה להתייחס.

השלימו את הטבלה:

איזה ערך מאפיין גם את בעז וגם את רות?	באיזה אופן הוא בא לידי ביטוי אצל בועז?	באיזה אופן הוא בא לידי ביטוי אצל רות?
חסד		
אחריות		
רצון לעזור גם אם זה יפגע בו עצמו.		

פסוקים יג-יז

בעז נישא לרות, ונולד להם בן.

ננחה את התלמידים לציין מה מאפיין את תיאור לידת הילד: במה התיאור מיוחד, במה מתבטאת השמחה. נשות העיר שהופיעו בסוף פרק א, חוזרות ומופיעות כאן - הפעם הן מצליחות לשמוח שמחת אמת עם נעמי. הנשים בירכו את נעמי: "בְּרוּךְ ה' אֲשֶׁר לֹא הִשָּׁבִית לָךְ גֹּאֵל הַיּוֹם וַיִּקְרָא שְׁמוֹ בְּיִשְׂרָאֵל" (יד). הן פרסמו את לידת הילד: "וַתִּקְרָאנָה לוֹ הִשְׁכָּנוֹת שֵׁם לְאִמּוֹ יֵלֶד בֶּן לְנַעֲמִי וַתִּקְרָאנָה שְׁמוֹ עוֹבֵד הוּא אָבִי יִשִּׁי אָבִי דָּוִד" (יז). בכך מתמלאים החוסרים שתיארנו בפרק א: החוסר הכלכלי מתמלא, משום שרות נישאה לאדם מכובד ובעל רכוש. לידת הבן ממלאת את החוסר המשפחתי, ואילו ברכתם של אנשי בית לחם, ושל השכנות בפרט, מלמדת על השייכות המחודשת של נעמי אל המקום ואל הקהילה.

הצעת הוראה:

נערוך השוואה בין תחילת הספר וסופו.

פרק א'	פרק ד'
מצב המשפחה:	
יחס השכנות:	
מצב כלכלי:	

תרגול: מילה מנחה

המילה המנחה בפרק ד היא המילה "שם" (7 פעמים בפסוקים ה, י [פעמיים], יא, יד, יז [פעמיים]). בתחילת הפרק מופיע המילה בתוך הצירוף "להקים שם המת" - לזכור את המת. הביטוי "לקרוא שם" מופיע שלוש פעמים, בפעמיים הראשונות משמעותו היא פרסום לאדם הנושא את השם בעקבות הצלחתו.² בועז, שעמל כדי להקים שם המת, זכה ששמו ייזכר. בפעם השלישית - "וַתִּקְרָאנָה שְׁמוֹ עוֹבֵד" (יז) - משמעותו היא קריאת שם לילד.

ננחה את התלמידים למצוא את המילה המנחה.

המורה יחליט האם להתייחס למשמעויות השונות של המילה.

נקיים דיון על המילה המנחה ועל תרומתה לרעיון המרכזי של הפרק: החסד שבהקמת שמו של המת.

פסוקים יח-כב

המגילה נחתמת ברשימת תולדות פרץ, שהוא אחד מראשי המשפחה של בעז. הרשימה מתחילה בפרץ ומסתיימת בדוד: "וַיֵּאָלֶה תּוֹלְדוֹת פֶּרֶץ פֶּרֶץ הוֹלִיד אֶת חֶצְרוֹן... וַיִּשְׁלַמוּן הוֹלִיד אֶת בְּעָז וּבְעָז הוֹלִיד אֶת עוֹבֵד. וְעוֹבֵד הוֹלִיד אֶת יִשִּׁי וַיִּשִּׁי הוֹלִיד אֶת דָּוִד" (יח-כב).

² רש"י לפסוק יא: וקרא שם - כלומר יגדל שמך:

מלבי"ם לפסוק יד: "יקרא שמו בישראל, יהיה מגדולי ישראל ומאנשי שם".

הצעת הוראה

ננחה את התלמידים לשרטט את אילן היוחסין המתואר בפסוקים יח-כב. נשים לב אילו דמויות אנחנו מכירים ונכתוב ליד שם הדמות את מה שאנחנו יודעים עליה. דוד המלך הוא הנין של בועז ושל רות: נשאל אילו תכונות ירש מהם, ובמה תכונות אלו חשובות למלך ישראל. נזכיר את המסורת על-פיה חג השבועות הוא יום פטירתו של דוד המלך. זו אחת הסיבות לכך שמגילת רות נקראת דווקא בשבועות.

סיכום

- מכיוון שהמטרה שלנו היא להפנים וללמוד מהדמויות, חשוב לסכם את הלמידה גם בשאלת קול אישי, למשל:
- איזו תכונה מהתכונות של הדמויות היתה יכול להיות משמעותית עבורך היום? הסבר/הסבירי את בחירתך.
 - איזו תובנה מתוך מגילת רות הייתה יכולה להיות משמעותית או מועילה בסיטואציה מורכבת בה נכחת בעת האחרונה?

1. מבט אל החסד וביטויי במגילה

"אמר רבי זעירא: מגילה זו אין בה לא טומאה ולא טהרה, ולא איסור ולא היתר. ולמה נכתבה? ללמדך כמה שכר טוב לגומלי חסדים" (רות רבה, פרשה ב).

מרכזה של מגילת רות הוא החסד. נקדיש את השיעור המסכם להתבוננות בחסד כפי שהוא בא לידי ביטוי במגילה, ולאור המגילה- גם בחיינו. נשאל מה מוסיפה לנו מגילת רות בהבנה של החסד.

השוואה בין דמויות במגילה

מספר צמתים במגילה נוצרת השוואה בין דמויות שרב המשותף ביניהן. רות וערפה שתיהן כלותיה של נעמי, שתיהן אוהבות אותה, שתיהן מלוות אותה בחזרה לארץ. ערפה מחליטה לחזור למואב ורות לדבוק בנעמי. בעז והגואל שניהם קרובים של אלימלך, לשניהם הזכות לרכוש את השדה. הגואל מוותר על זכותו כאשר הוא מבין שמימוש הזכות כרוך בנישואים עם רות. בעז נושא את רות לאישה. בשני המקרים אחת הדמויות היא דמות מרכזית במגילה (רות, בעז) ואנחנו מרבים לשמוע על פעולותיה בעוד הדמות השנייה מופיעה בסיפור לפרק זמן קצר והיא למעשה דמות משנית בסיפור שהמידע עליה מועט.

נשים לב לזוגות: בפרק א' השוואה בין דמותה של רות לדמותה של ערפה מאירה את דמותה של רות. בפרק ד' השוואה בין דמותו של בעז לדמותו של הגואל מאירה את דמותו של בעז. ערפה והגואל בוחרים באפשרות הצפויה וה"רגילה", זו שאנשים רבים היו בוחרים בה (ואנחנו?...?). דווקא הבחירה שלהם מאירה את הבחירה של רות ובעז: ערפה חזרה לשדה מואב - זו בחירה נכונה והגיונית - הבחירה שנעמי עצמה המליצה עליה. לעומתה, רות בחרה לעשות את הדבר היוצא מגדר הרגיל וללוות את חמותה. כך גם בחירתו של הגואל: הגואל לא רצה לסכן את רכשו, ביתו או מעמדו - המגילה לא מבקרת אותו על בחירתו, אך ההשוואה בינו לבין בעז ממחישה באיזו מידה הבחירה של בעז מיוחדת ויוצאת דופן.

2. חסד במגילה - מצוות החסד וחסד מבחירה

מגילת רות מציגה שני סוגים של התייחסות של חסד לעני או לנזקק:

חסד שנעשה כחלק ממצוות התורה במסגרת מצוות או נוהגים מחייבים (כמו מצוות הלקט והשכחה של העניים בשדות בעלי האחוזה, אחת ממתנות העניים, וכן הנוהג לגאול את השדה ואת האלמנה): כאן העני לא תלוי ברצון של הנותן לעשות איתו חסד, אלא מקבל את המגיע לו מתוקף כללים מוגדרים, ומי שבחר לא לתת - עובר עבירה.

וחסד מבחירה (לפנים משורת הדין) - אנשים שבחרים לעשות חסד נוסף מרצונם החופשי, חסד שאינו מעוגן במחויבות או בכללים כלשהם (למשל: ההליכה של רות עם נעמי, הארת הפנים של בועז כלפי רות וההנחיה שלו שרות תוכל גם ללקוט בין העומרים ולאכול עם הקוצרים). החסד הוא בד"כ נקודתי ואישי, ונותן מענה לבעיה ספציפית.

חסד מבחירה מבטא את נקודת הרצון האישית של הנותן, הן בעצם הערנות שלו לצורך של הזולת והן בנכונות לתת מזמנו ומכוחותיו למען הזולת למרות שאינו חייב בכך. החסד הנובע ממצוות התורה חסר פן זה. מאידך, לחסד החופשי אופי נקודתי ואקראי ופעמים רבות הוא אינו מספק את הצרכים הרבים. לעומתו, החסד הנובע מקיום מצווה מבסס כללים שיוכלו לדאוג לכלל העניים בחברה באופן שאינו תלוי ברצונו הטוב של מאן דהו. הוא מכוונת לתיקון חברה, ותיקון חברה מבוסס בין היתר על כללים מחייבים.

הצעת הוראה

נאסוף מהמגילה דוגמאות של עשיית טוב,

נחלק אותן לשתי קבוצות, וננחה את התלמידים לאפיין כל אחת מהקבוצות:

קבוצה ראשונה:

- רות בוחרת ללכת עם נעמי לבית לחם
- בעז מזמין את רות לאכול עם הנערים
- רות משאירה לנעמי אוכל ממה שקיבלה מבעז.

קבוצה שנייה:

- בעז משאיר בשדה מתנות לעניים
- מציעים לגואל להתחתן עם רות.
- הגואל שמתחתן עם רות ממשיך את המשפחה של אבימלך.

נתן לקבוצות שמות: "חסד מבחירה" לעומת "חסד מתוקף מצווה",

נשאל: מהם הרווחים ומה המחירים של כל אחת מהדרכים לעשות טוב? מה עוזר יותר לשיקומו של העני? ולתחושה הטובה שלו? מתי הנותן יותר מחובר למעשה: כאשר הוא יוזם את הניתנה (למשל נותן מטבע לנזקק ברחוב), או כאשר הוא נותן משום שהוא מצווה לתת?

נשאל: מה משמעות העובדה שהמגילה מציגה לנו את שני סוגי עשיית הטוב, זה לצד זה? נוכל להמשיך ולחשוב על דוגמאות לשני הסוגים מתוך המציאות המוכרת לנו היום.